

ALÉN DO ODIO

Informe 2018 do Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia

Observatorio Coruñés
contra a LGTBIfobia

Coordinación

Patricia Freire Loureiro
Óscar Rodríguez Fernández

Colaboradores

Óscar Beceiro Hermida
Roberto Rodríguez Álvaro
Carlos Manuel Tilve Álvarez

Maquetaxe e deseño

Subvencionado por

Co apoio de

A Coruña, febreiro de 2019

Agradecementos

O traballo do persoal voluntario do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia é o alicerce deste proxecto e, sen elas e eles, non sería posible dar unha atención de calidade ás persoas usuarias dos servizos que ofrece. O observatorio débelle moito a Mario, ó que ten que agradecerlle o seu labor e dedicación neste proxecto. Grazas de corazón polo voso compromiso e ganas de facer da nosa cidade un lugar máis diverso e acolleror!

A pesares da falta de recursos tanto económicos coma humanos, existen na Coruña outras entidades dedicadas a atender a colectivos vulnerables ou en risco de exclusión social coas que colaboramos de maneira activa, como o Comité AntiSIDA da Coruña e SOS Racismo Galicia. Estas dúas asociacións traballan en rede co Observatorio Coruñés, na loita polos dereitos do colectivo LGTBI xa que, como a violencia, a discriminación tamén ten causas múltiples: serofobia, racismo, xenofobia, aporofobia, etc.

O diálogo coas institucións é clave para implementar políticas públicas que beneficien á cidadanía. O Concello da Coruña apoou dende os comezos este proxecto e agardamos que esta colaboración perdure no tempo e poida mellorar os servizos que ofrece ós coruñeses e coruñesas.

Para comezar un proxecto, cómpre ter referentes dos que aprender. O Observatorio contra l' Homofobia e mailo Observatorio Madrileño contra la LGTBIofobia, colaboraron co Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia dende o seu nacemento formando ó persoal voluntario, asesorando ó equipo técnico, derivando casos, etc. Xuntas, estas organizacións teñen máis forza!

Dende fai case un lustro, a Asociación pola Liberdade Afectivo-Sexual da Coruña (ALAS A Coruña) pertence a Federación Estatal de Lesbianas, Gais, Trans y Bisexuales (FELGTB). No ano 2013, esta federación puxo en marcha Redes contra el Odio, un proxecto que centraliza o labor levado a cabo polos observatorios no conxunto do Estado. O Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia colaborou coa FELGTB aportando datos para a elaboración do último informe publicado por esta entidade (1). Por moitos anos tecendo redes contra o odio!

Este informe non tería sentido sen os testemuños das persoas que se achegaron e confiaron no persoal voluntario. Un millón de grazas polo voso valor e afecto!

Índice de contidos

Presentación.....	7
1 Introdución	13
1.1 Xustificación do Observatorio.....	13
1.2 Estrutura do informe.....	13
2 Radiografía do colectivo LGTBI na Coruña.....	14
3 Memoria de actividades.....	16
4 Metodoloxía.....	18
4.1 Orixe dos datos.....	18
4.2 Temporalidade dos datos.....	18
4.3 Localización xeográfica.....	18
4.4 Persoal do Observatorio.....	18
4.5 Protocolo de actuación.....	19
5 Análise dos datos.....	20
5.1 Atencións segundo a orientación sexual e identidade de xénero.....	20
5.2 Distribución xeográfica das atencións.....	21
5.3 Distribución temporal das atencións.....	22
5.4 Nacionalidade das persoas usuarias.....	23
5.5 Agresións LGTBIfóbicas.....	24
5.6 Tipoloxía da violencia.....	25
5.7 Espazos da violencia.....	26
6 Conclusóns.....	28
7 Recomendacións.....	30
Anexo I: Glosario.....	33
Anexo II: Bibliografía.....	35

Presentación

La discriminación motivada por los prejuicios está extendida en nuestra sociedad hacia lesbianas, gais, bisexuales y trans. Y es lo que nos motiva para estudiar, investigar y visibilizar los delitos de odio que se cometan hacia nuestro colectivo. Además de esto, y ante la poca proactividad de las instituciones públicas, nos vemos en la necesidad no solo de hacer políticas de prevención sino también de atención y acompañamiento de las víctimas. Realizamos un servicio que muchas veces nos lleva a encontrarnos ante vacíos legales que dejan impune el delito, por lo que seguimos reivindicando la necesidad de un marco legal que nos proteja y nos ayude a prevenir la homofobia, bifobia y transfobia hacia el colectivo.

En este caso, en A Coruña, estamos hablando de los 33 incidentes de odio por orientación e identidad. Pero también tenemos que nombrar a las víctimas que viven en silencio, con miedo, que no denuncian y que no hablan porque aún en A Coruña, en Galicia, se sigue teniendo miedo de salir del armario, a que te identifiquen como lesbiana, bisexual o trans. De lo que cuesta al colectivo denunciar. De la dificultad de hacer llevar los delitos a las fuerzas de seguridad, a los juzgados, de dar el paso e ir a la comisaría. De la impunidad del agresor y de las situaciones en las que quedamos las víctimas, frustradas, violentadas, dolidas e indefensas ante la inexplicable acción de la justicia.

Las situaciones de homofobia, bifobia y transfobia nos siguen silenciando, nos siguen relegando a no ser ciudadanas

de primera, a no tener los mismos derechos.

Porque no basta con la recogida de datos que hacemos desde nuestras entidades, ni que sigamos siendo bomberos y apagafuegos de las situaciones de discriminación. No basta con la denuncia que queda en una comisaría si llega o con poner un psicólogo a las víctimas, por ejemplo.

La homofobia, bifobia, lesbofobia y transfobia campan a sus anchas y necesitamos con urgencia un marco legal que nos proteja. Ahora tenemos la oportunidad de comenzar a trabajar por la igualdad real, comenzar a vislumbrar el arcoíris, pero para ello necesitamos que se apruebe la Ley de igualdad LGTBI que se está tramitando en el Congreso, la Ley de igualdad que promueve FELGTB, apoyada por muchas organizaciones de España.

Una Ley, que pondrá las baldosas para que las personas LGTB sean iguales en derechos al resto. Una Ley que reparará y dignificará nuestras vidas.

Uge Sangil
Presidenta da FELGTB

Combatir los delitos de odio por LGTBfobia es un reto de la sociedad española y gallega del s.XXI, que no podemos dejar al albur de las políticas transversales únicamente. Las instituciones tienen un deber constitucional de luchar contra la desigualdad con políticas públicas. Que desde la política municipal se fomente la lucha contra la LGTBfobia con el fomento del proyecto del Observatorio coruñés de ALAS A Coruña es una magnífica noticia para toda la ciudad.

Gracias a la labor de informes como éste se puede profundizar en la lucha contra la discriminación y la violencia hacia el colectivo LGTB, que hoy en día sigue existiendo, desgraciadamente.

La labor de asistencia a víctimas y de investigación es la que da la mayor legitimidad para poder afrontar el desarrollo e implementación de políticas sociales hacia el colectivo LGTB. Cuidemos y mantengamos iniciativas como ésta para conseguir una ciudad inclusiva, igualitaria y libre, que debe ser el objetivo de todo gobierno municipal.

Rubén López Díaz

**Director do Observatorio Madrileño
contra la LGTBfobia**

A Torre de Hércules, o faro símbolo da nosa cidade, é tamén o símbolo do Observatorio Coruñés contra a LGTBfobia, dende o que ilumina unha realidade aínda invisibilizada, as violencias cara as persoas LGTBQI. As estimacións oficiais indican que entre un 60% e un 80% das agresións motivadas por LGTBIfobia non son denunciadas, polo que debemos dotarnos de ferramentas para medir, analizar e iluminar, unhas violencias ocultas e mesmo as veces negadas, para poñer en marcha políticas efectivas e coordinadas de prevención e actuación. Isto resulta aínda más esencial nun momento no que ao noso redor aparecen discursos sobre a diversidade afectivo sexual que críamos desterrados. No 2019 somos máis libres para expresarnos, estamos máis cerca de ser quen realmente somos. Pero ante os dereitos que os activismos conquistaron con non pouco esforzo, hai quen se mobiliza coa intención de facernos retroceder e volver aos armarios e á falsa sensación de seguridade que dá o manto da invisibilidade. Non o permitiremos, nin un paso atrás. Porque estas violencias non son nin más nin menos que unha dimensión do conxunto das violencias machistas; os mecanismos de control que un sistema cis-hetero-patriarcal pon en marcha para censurar e sancionar a aquelas que se expresan, que senten, que son, ao marxe da norma afectiva e sexual. Durante o ano pasado, o Observatorio Coruñés rexistrou 123 atencións, das que 33 (un 26%) foron identificadas como violencias LGTBIfóbicas.

Estas violencias transmiten unha mensaxe moi clara tanto ás vítimas como ao conxunto da comunidade LGTBQI, limitando a sensación de seguridade e a liberdade á hora de expresarse, o que repercute de forma negativa na súa visibilidade. Algúns

estudos a nivel estatal falan de que a maior parte das denuncias son interpostas por homes cis identificados como gais, de entre 18 e 35 anos. Este contexto, xunto co dato de que durante 2018 o Observatorio Coruñés atendeu persoas de ata 9 nacionalidades diferentes, debería facernos reflexionar acerca de que persoas presentan un maior grao de vulnerabilidade e máis dificultades á hora de denunciar estas violencias.

É imprescindible que dende a cidadanía, os movementos sociais e as institucións respondamos de forma coordinada ante o conxunto das violencias machistas, pactando a creación de contornas seguras nas que as persoas LGTBQI poidan ser libres para ser elas mesmas, sen deixar de traballar na educación pola igualdade na diversidade, na sensibilización e no empoderamento de colectivos minorizados. Dende o Concello da Coruña apoiamos a posta en marcha desta útil ferramenta, como mostra inequívoca do noso compromiso coa visibilidade e o recoñecemento dos dereitos das persoas LGTBQI, así como coa colaboración e o fortalecemento do tecido social en torno a elas.

Non quería rematar sen agradecer a ALAS A Coruña por tomar impulso e asumir a responsabilidade da posta en marcha do Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia, unha iniciativa sen precedentes no noso contexto, que xa é fundamental para coñecer a realidade das violencias contra a diversidade afectivo sexual na nosa cidade.

Rocío Fraga Sáenz

**Concelleira de Igualdade e Diversidade
do Concello da Coruña**

Quería compartir con todos ustedes algunas reflexiones que vienen a mi mente cuando pienso en el activismo y lo mucho que me ha aportado y ha aportado a la sociedad a lo largo de los años.

Mirando atrás es increíble que se haya aprobado el matrimonio igualitario y se lo debemos a activistas. Activistas tan valientes, que fueron un paso más allá y en vez de pedir la unión civil de parejas de hecho, lucharon por el matrimonio igualitario; porque la discriminación comienza con la diferenciación.

Cuando todavía estaba descubriendo mi sexualidad, con 13 años, recuerdo escuchar en la radio que se había celebrado la primera "boda gay" en el estado español. Carlos y Emilio se daban el sí quiero. Ese hecho, casi profético, marcó un antes y un después en mi vida, ya que inmediatamente me di cuenta, al escuchar a mi familia y a gente que pensé que me quería, decir palabras que me hicieron ver que yo estaba equivocado y que el matrimonio igualitario no era suficiente para que el tiempo que me restase aquí fuese igual al de cualquier otro adolescente y que no, que no se había terminado la discriminación solo por aprobar esta ley.

Recientemente han vuelto a ser tema de debate nuestros derechos, más de una década después, cuando se creía que ya se había superado y que, gracias a la visibilidad, nuestra arma más potente y a la vez tan inofensiva, se había hecho comprender a la gran mayoría de la sociedad que los derechos no son privilegios y que el objetivo de todas las asociaciones LGTBI, a pesar de los matices de discurso, es el mismo: construir un mundo libre de discriminación. Pero, desgraciadamente, hay una minoría

que cada vez tiene mayor acceso a un altavoz y que intenta echar por la borda todo lo que se ha conseguido a lo largo de cuarenta años, atentando contra nuestra dignidad, nuestra integridad y nuestra libertad personal bajo el epígrafe de libertad de expresión, cuando, en realidad, no es más que discurso de odio mal maquillado.

Desde ALAS A Coruña es nuestra obligación y prioridad no bajar la guardia en estos tiempos y tenemos que estar al pie del cañón a lo largo de nuestro camino en la vida para que nuestros derechos no se borren de la historia y construir un futuro de igualdad real para las generaciones que vendrán y que serán quienes lo vivan.

Tenemos que continuar este legado de activistas como Pedro Zerolo, poniendo especial énfasis en las personas trans, que fueron las primeras en dar la cara por nuestros derechos pero que, a día de hoy, siguen siendo la parte más vulnerable de nuestro colectivo.

En 2017 se lanzó este proyecto formado por grandes voluntarios que me han respaldado al continuar trabajando por esta causa. Estoy muy agradecido y soy muy afortunado de contar con una asociación que se hace más grande al ser parte de la FELGTB y que ha apoyado y apreciado este esfuerzo. Quería agradecer la elaboración de este informe a Óscar Rodríguez y a Patricia Freire. También su trabajo incansable en el observatorio, que ha conseguido una labor seria y rigurosa, a pesar de no contar con los requisitos técnicos necesarios para dar la calidad y profesionalidad que se merecen las víctimas de agresiones y de delitos de odio LGTBI. Aun así, con su dedicación, amabilidad, comprensión, compromiso, paciencia y gratitud, han logrado sacar el proyecto adelante.

El objetivo no es contabilizar si las agresiones han aumentado o disminuido con respecto al año anterior o si son superiores o inferiores a otras ciudades. Nuestra meta es aportar nuestro granito de arena para concienciar y que, con ello, las administraciones dispongan de todos los medios para que sea posible crear una sociedad libre de discriminación, libre de miedo, erradicando el discurso de odio y educando en diversidad. Por nuestra parte, debemos evolucionar a una ciudad libre de discriminación, ya que las personas mayores LGTBI, grandes olvidadas, no pueden esperar generaciones a que esto suceda; merecen vivir sin miedo.

Sirva este informe para que, en conjunto con el trabajo que presentan todos los observatorios, se muestre la necesidad y la realidad de la lucha que cada uno de nosotros enfrentamos diariamente a nivel individual y en un nivel político y cultural más amplio y se aprueben la ley contra la discriminación

por orientación sexual, identidad o expresión de género y características sexuales, y de igualdad social de lesbianas, gais, bisexuales, transexuales, transgénero e intersexuales y la ley sobre la protección jurídica de las personas trans y el derecho a la libre determinación de la identidad sexual y expresión de género. Que nadie tenga miedo a defender lo que merecemos.

Carlos Emilio Mella Casal
Presidente de ALAS A Coruña

1 Introducción

Segundo a Axencia dos Dereitos Fundamentais da Unión Europea o 90% das agresións por LGTBIofobia non se denuncian e as vítimas non acoden á xustiza para defender os seus dereitos (2); existe un grave problema de infradenuncia. Informes coma este amosan que aínda hai barreiras para a inclusión do colectivo LGTBI en todos os ámbitos: social, laboral, cultural, educativo, etc.

É clave que as asociacións LGTBI leven a cabo estudos que visibilicen a realidade do colectivo para que as administracións tomen medidas efectivas de cara a erradicar a LGTBIofobia e se deseñen políticas públicas que garантan os dereitos de toda a cidadanía.

O presente informe tenta amosarnos cal é a realidade do colectivo LGTBI no ámbito local e autonómico e a violencia oculta que adoita estar invisibilizada na sociedade e nos medios de comunicación.

1.1 Xustificación do Observatorio

O Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia naceu no ano 2017 como resposta a varios casos de LGTBIofobia que chegaron en anos anteriores á asociación ALAS A Coruña. Seguindo o exemplo de comunidades coma a madrileña e a catalana, onde xa existían observatorios coordinados por entidades LGTBI, os socios e socias de ALAS decidiron pór en marcha un proxecto similar na Coruña. Dende os seus comezos, este proxecto estivo apoiado polo Concello da Coruña que detectou a necesidade dun servizo destas características.

Escoitar, atender, asesorar, aconsellar e acompañar, son os eixes de acción do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia. Estes labores, a meirande parte do tempo, desenvólveos o persoal voluntario, que traballa acotío, mantendo activo o servizo os 365 días do ano.

Ademais de atender ás vítimas da LGTBIofobia, este proxecto realiza accións formativas en centros educativos e empresas, así como obradoiros abertos á participación do conxunto da cidadanía. Outro dos puntos clave do traballo do observatorio é o asesoramento en materias relacionadas coa diversidade afectivo-sexual e de identidades de xénero, orientada tanto ao colectivo LGTBI coma á sociedade en xeral.

1.2 Estrutura do informe

Ó longo de 13 meses, o persoal voluntario do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia fixo unha análise precisa da situación do colectivo LGTBI, empregando ferramentas cuantitativas e cualitativas.

O informe comeza cun breve resumo sobre a oferta cultural, formativa e de ocio dirixida especialmente ó colectivo LGTBI na Coruña, e da que pode participar toda a cidadanía. O seguinte apartado deste informe fai referencia ás actividades propias do observatorio no ano 2018. Antes de entrar na análise minuciosa dos datos, explícase a metodoloxía empregada tanto para a recollida coma para a análise dos mesmos. As conclusións e as recomendacións pechan este estudio pioneiro sobre as múltiples realidades do colectivo LGTBI a nivel local e autonómico.

Radiografía do colectivo LGTBI na Coruña

xa dende comezos do seculo pasado, a nosa cidade e as súas xentes amosaron o seu carácter diverso.

O casamento de Elisa e Marcela na igrexa de San Xurxo, en xuño de 1901, é boa proba dos referentes históricos do colectivo na Coruña.

O legado destas dúas pioneiras dos dereitos LGTBI non foi en balde, e o movemento continúa máis vivo ca nunca.

O historiador, escritor e profesor da Universidade da Coruña, Narciso de Gabriel, traballa dende hai tempo na recuperación do primeiro intento de matrimonio homosexual en España (3). Co fin de dar a coñecer as vidas de Elisa e Marcela, tivo lugar unha charla na Biblioteca Provincial da Coruña, onde o profesor compartiu as achegas que descubriu ó longo destes últimos anos sobre estas valente mulleres. Estivo acompañado das actrices da compañía de teatro A Panadaría, que levan más dun ano representando con gran éxito, de crítica e público, a obra "Elisa e Marcela: historia que parece conto".

A cidade pode facer gala de contar con referentes da cultura LGTBI en todos os campos, dende a poesía diversa, ata o cinema más innovador. No mundo das artes, a banda deseñada sempre foi a gran esquecida. Na Coruña contamos cunha das mellores creadoras neste eido, María Álvarez Hortas, máis coñecida como Yupiyeyo. Ela encargouse do deseño do cartel do Entroido neste 2018, e ademais, no marco das actividades do Orgullo coruñés, expuxo parte da súa obra artística de temática lésbica. No mundo

da literatura destaca a poeta e crítica literaria Yolanda Castaño Pereira. Ela é unha peza clave na iniciativa de Poetas Di(n)versos, proposta cultural do concello da Coruña que pretende achegar a poesía de diferentes lugares do mundo ó conxunto da cidadanía. Este ano, Yolanda Castaño está de celebración xa que recentemente presentou en Alita Cómics "O puño e a letra", conxunto de 40 poemas recollidos das súas anteriores obras e ilustrados por 40 artistas galegos do cómic.

En canto ó mundo do audiovisual cómpre citar ó director Lázaro Louzao quen, a pesares das moitas dificultades, foi capaz de presentar o primeiro filme de temática LGTBI en galego, "Nove de Novembro". O teatro Colón encheuse de público para gozar da estrea desta película. Lázaro é un creador polivalente e ten bo ollo fotografando ás persoas. No mes de novembro, parte das súas fotografías, nas que retrata a homes espídos, foron expostas na libraría O Fiandón. Esta libraría programa unha infinidade de actividades vincelladas á cultura LGTBI.

A programación teatral coruñesa é variada. Ó longo deste ano tivemos o pracer de ver sobre o escenario obras, autores e autoras LGTBI. No Ciclo Principal do teatro Rosalía de Castro representouse a obra de Virginia Woolf "Una habitación propia". A compañía amateur local, Noite Bohemia, apostou por pór sobre as táboas "Yerma", traxedia do escritor, poeta e dramaturgo Federico García Lorca.

A cultura LGTBI goza de boa saúde na nosa urbe. Proba deste feito foi o lanzamento dun festival de artes escénicas LGTBI, o CoruFest. A Fundación Luis Seoane, o Fórum Metropolitano e o Teatro Colón foron as escenas escollidas para a presentación desta nova proposta cultural, que terá continuidade na primavera deste 2019.

Dos case 60 clubs de lectura que hai na nosa contorna, 21 deles pertencen á cidade da Coruña (4), e a Rede de Bibliotecas Municipais xestioná a gran maioría deles. Co seu programa "As Municipais Entenden" (5) a rede de bibliotecas achega a todos os barrios literatura e cinema LGTBI. Dende hai máis de dous anos, o centro Ágora acolle os penúltimos mércores de cada mes ás 19:00h da tarde, o primeiro e, ata o momento único, club de lectura LGTBI, o Queeruña.

A diversidade sexual e de xénero non está contemplada como materia en ningún dos graos que oferta a Universidade da Coruña, pero é importante destacar que, de maneira puntual, introduce temática LGTBI na súa oferta extra curricular. Un exemplo desta aposta pola diversidade é o proxecto Libertas, que se desenvolve ó longo do mes de novembro no espazo cultural Normal da Universidade da Coruña (UDC). Esta mostra tiña como eixes centrais a liberdade de creación artística, o feminismo, a democracia e os dereitos LGTBI. No marco deste proxecto artístico e pedagóxico ideado por Olegario Sampedro, levouse a cabo un obradoiro sobre identidades trans e intersexualidade.

CASCO, leva traballando máis de dúas décadas por rachar co estigma das persoas co Virus da Inmunodeficiencia

Humana (VIH), e pola erradicación da Síndrome de Inmunodeficiencia Adquirida (SIDA). Para a consecución destes obxectivos, desenvolve campañas de saúde sexual na nosa cidade. Dende hai case un ano, oferta un servizo de asesoramento orientado ó colectivo LGTBI, o Sex Point.

A oferta de ocio nocturno para o colectivo LGTBI é variada. Vai dende locais onde podes tomar unha copa e bailar unhas pezas, como o Claro Boba, El Milagro, La Cúpula e o Búnker, ata bares como La Urbana e O Alfaiate, onde tomar un café ou unhas cañas coas amigas. Algúns destes locais de hostalaría colaboraron coa asociación Orgullo Coruña no patrocinio e presentación do Atlantic Pride, unha semana de eventos lúdicos e culturais, que coincidirá co Orgullo LGTBI deste ano na cidade.

3

Memoria de actividades

Ó longo do ano o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia levou a termo diversas actividades de diferente natureza, distribuídas da seguinte maneira:

Xaneiro

- Presentación do observatorio para activistas e prensa no Centro Cívico da Cidade Vella.

Febreiro

- Concentración no Obelisco en memoria de Ekai.
- Presentación do Sex Point e do Observatorio Coruñés na libraría O Fiandón.

Abril

- Entrevista para Radio Lalín sobre o proxecto.
- Transpicnic: xornada de concienciación sobre a situación das persoas trans, con actividades lúdicas, reivindicativas e informativas.
- Pintada de dous bancos coas cores da bandeira trans nos Xardíns de Méndez Núñez, en conmemoración do ano temático da FELGTB sobre as realidades trans.

Maio

- Orgullo de Lalín: presentación do proxecto a máis de 300 escolares de instituto da comarca do Deza.
- Xuntanza en Santiago de Compostela con outras asociacións LGTBI de Galicia sobre delitos de odio.

Xuño

- Intervención do presidente de honra de ALAS A Coruña nunha mesa de debate sobre delitos de odio durante os actos do Orgullo da cidade.
- Intervención da tesoureira e da vicepresidenta de ALAS A Coruña nos actos do Orgullo de Ferrol.
- Participación no I Encontro Internacional de Observatorios contra a LGTBIofobia en Barcelona.

Xullo

- Presentación do proxecto nos actos do Orgullo de Rianxo.

Outubro

- Reparto de material informativo do proxecto durante os obradoiros de identidades de xénero na Domus.
- Encontros para a Mocidade da FELGTB
- Pintada de dous bancos coas cores da bandeira LGTBI nos Xardíns de Méndez Núñez ó carón dos bancos da bandeira trans.

Novembro

- Reparto de material informativo do proxecto na presentación do CoruFest, festival de artes escénicas LGTBI.
- Obradoiro sobre realidades trans e intersexualidade no marco do proxecto Libertas da UDC.
- Reparto de material informativo do observatorio na presentación do Atlantic Pride.

Decembro

- Publicidade do proxecto durante as I Xornadas de activismo LGTBI, DinamizALAS

Do mesmo xeito, o observatorio participou en diferentes xuntanzas no 2018:

- Coa Secretaría Xeral de Igualdade da Xunta de Galicia.
- Coa Concellería de Igualdade e Diversidade do Concello da Coruña.
- Coa Policía local.
- Co responsable de participación cidadá da Policía Nacional na cidade da Coruña.

Cómpre destacar unha campaña de procura de vivenda para unha muller trans e refuxiada, que foi atendida polo observatorio e que se estendeu durante catro meses.

4

Metodoloxía

Neste apartado abordaremos a forma e os métodos de recollida dos datos deste informe.

4.1 Orixе dos datos

O contacto co Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia realiza-se a través de diferentes canles:

- **Móbil do observatorio:** un servizo que funciona as 24 horas os 365 días do ano, atendido por persoal voluntario.
- **Redes sociais de ALAS A Coruña:** Facebook, Twitter e Instagram.
- **Enderezos electrónicos** do propio observatorio e de ALAS A Coruña.
- **Pessoas** que acoden a membros de ALAS A Coruña.
- **Informacións** aparecidas nos medios de comunicación e nas redes sociais.
- **Asociacións e entidades coas que traballamos en rede:** CASCO, Nós Mesmas, SOS Racismo Galicia e FELGTB.
- **Concello da Coruña:** derivación de casos que chegan ós servizos municipais.

4.2 Temporalidade dos datos

A recollida dos datos que aparecen neste informe abrangue dende o 1 de decembro do 2017 ata o 31 de decembro do 2018. Para futuras edicións deste informe empregarase sempre o ano natural como referencia temporal.

4.3 Localización xeográfica

Para a análise dos datos diferenciamos catro zonas xeográficas:

- A cidade da Coruña.
- A comarca da Coruña, comprendida polos concellos de: Abegondo, Arteixo, Bergondo, Carral, Culleredo, Oleiros e Sada.
- Galicia.
- Resto do Estado.

4.4 Persoal do Observatorio

Para o bo funcionamento dos seus servizos, o observatorio conta cun equipo formado por oito persoas voluntarias que se coordinan mediante un grupo de mensaxaría instantánea para atender os casos que chegan polas diferentes canles citadas anteriormente. Este equipo de persoal voluntario realiza de maneira regular formacións, tanto internas como externas, en materia de atención ás vítimas de delitos de odio.

Grazas ó convenio asinado no mes de agosto co Concello da Coruña, o observatorio puido contar, a partires do mes de setembro e ata o 31 de decembro do 2018, con persoal técnico.

4.5 Protocolo de actuación

Como se poderá comprobar na análise do apartado 5 deste informe, os casos ós que se enfrenta o persoal voluntario son de diversa índole, polo que establecer un protocolo común non é axeitado. A pesares disto, existen eixes comúns para todos os casos:

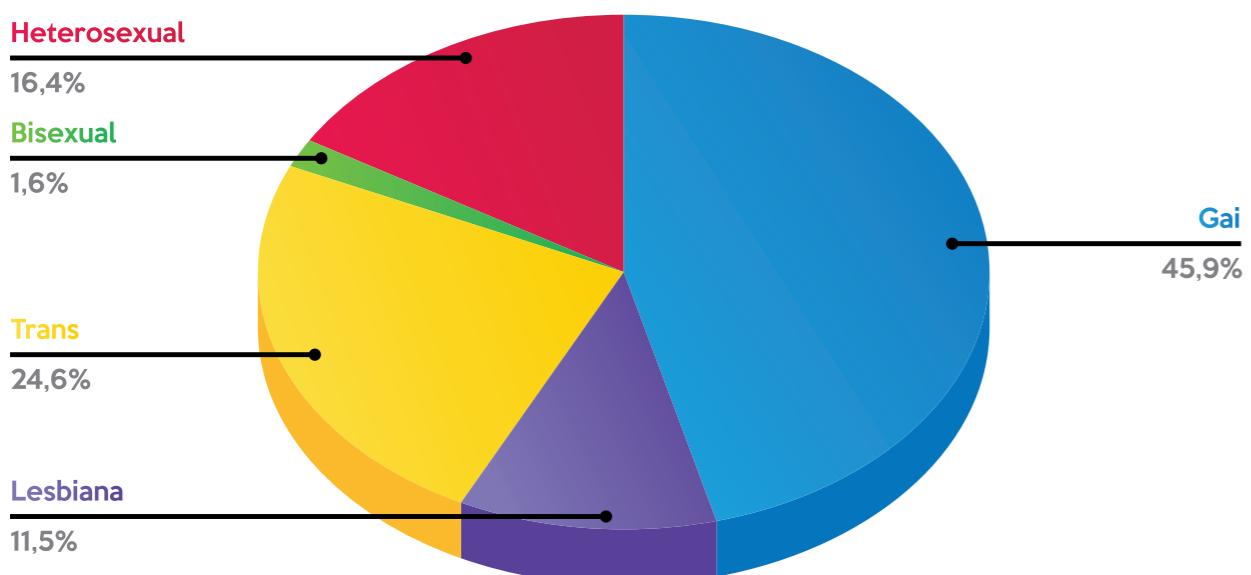
- Atención urgente á vítima: a persoa voluntaria encargada do caso realiza unha escuta activa dos feitos.
- Consello e apoio.
- Acompañamento: de ser necesario, a persoa voluntaria acompañará a vítima tanto á comisaría para denunciar os feitos e/ou ós servizos sanitarios.
- Denuncia pública: co consentimento da vítima o equipo do observatorio denunciará de maneira pública os feitos a través das redes sociais e nos medios de comunicación. Así mesmo, levará a cabo accións de protesta na rúa.

Análise dos datos

Os datos recollidos abranguen un total de 123 atencións, onde o total de persoas atendidas ascende a 61. Enténdese como atención cada contacto que unha persoa usuaria ten co servizo, co fin de obter atención, asesoramento, apoio ou facer unha denuncia.

Estas atencións son analizadas de acordo ós factores que serán enumerados a continuación.

5.1 Atencións segundo a orientación sexual e identidade de xénero

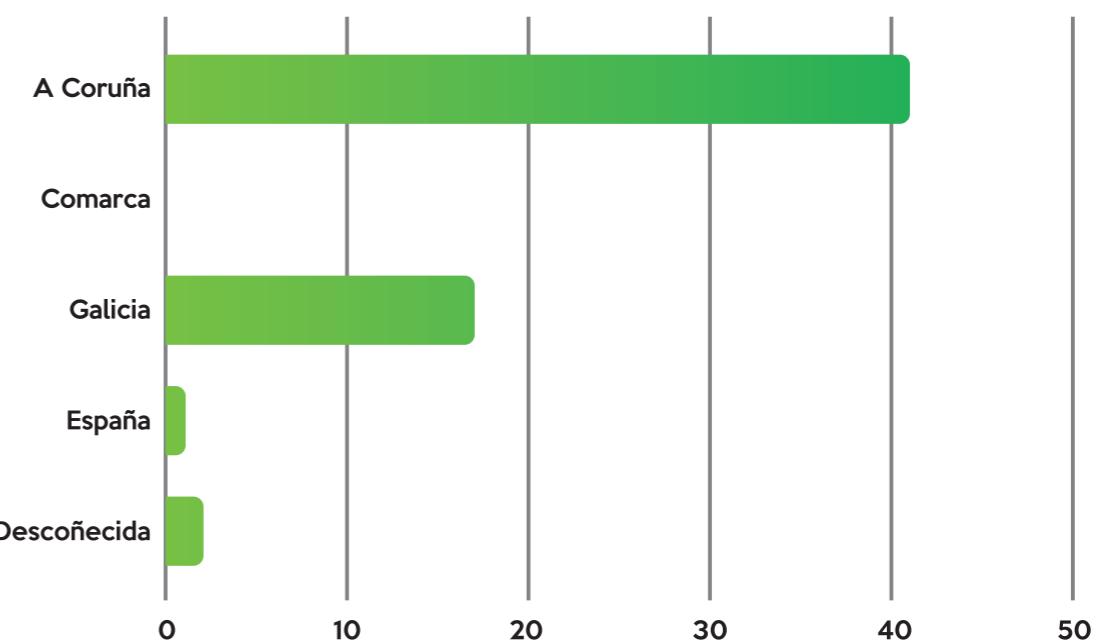

Neste gráfico observamos un predominio de homes gais, que se debe a que a maioría de atencións levadas a cabo polo observatorio corresponden a parellas desta orientación. As persoas trans ocupan o segundo lugar por número de atencións, isto pódese explicar polo gran número de menores trans que acudiron ó servizo acompañados dos seus pais, nais, titoras e titores legais para obter máis información e apoio sobre a súa realidade. Cómprase sinalar que dentro do colectivo trans, son as mulleres as que máis violencia están a padecer.

Non só as persoas LGTBI se benefician do observatorio, é un servizo aberto para o conxunto da cidadanía. Proba disto é que dez persoas heterosexuais acudiron para resolver dúvidas e recibir apoio. Os casos de pais e nais de menores LGTBI son os más comúns dentro deste grupo.

Atendendo á distribución da poboación, podemos observar unha presencia moi inferior tanto de mulleres lesbianas, con sete atencións, como de persoas bisexuais, cunha única atención. Outros estudos neste mesmo campo amosan cifras semellantes, un feito que debe ser tido en conta.

5.2 Distribución xeográfica das atencións

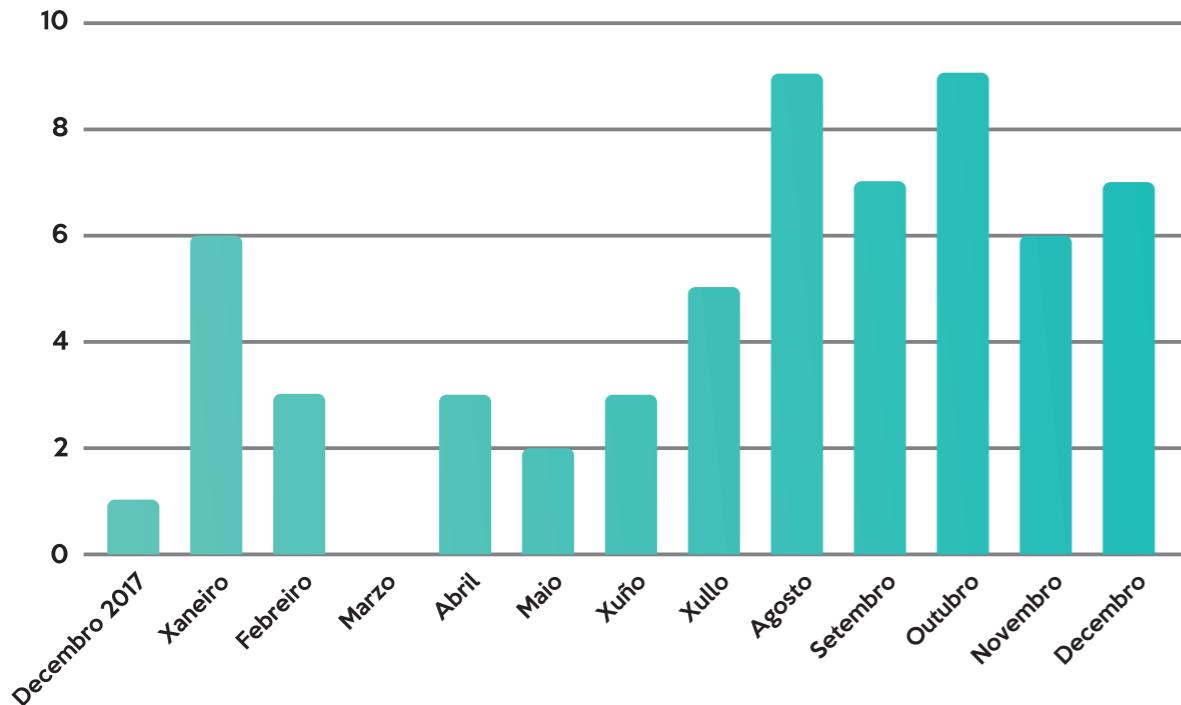
Como se pode observar no gráfico, a maior parte das atencións realizáronse na cidade da Coruña, xa que o observatorio fundouse co obxectivo de eliminar a LGTBIfobia nesta urbe.

Porén, múltiples casos chegaron desde diferentes recunchos de Galicia, onde destaca a cidade de Compostela. O elevado número de atencións que realizamos en toda a comunidade pode deberse, por unha banda á falta de servizos de asesoramento e atención orientados ao colectivo LGTBI nos concellos e, por outra, a que o Observatorio coruñés é o único que existe en Galicia.

É necesario que o labor do observatorio sexa máis visible nos concellos próximos á cidade da Coruña. Urxe fazer campañas de sensibilización sobre a LGTBIfobia e dar importancia ós centros educativos e festas tradicionais (verbenas, locais de festa, etc.) por seren lugares onde se dan este tipo de comportamentos. Tecer unha rede de colaboración cos concellos da comarca, a través de mecanismos como a sinatura de convenios, axudaríanos a obter mellores datos nesas zonas e a visibilizar a diversidade afectivo-sexual e de xénero no rural.

En menos dun ano de funcionamento o observatorio realizou unha atención a nivel estatal. Concretamente foi un caso de transfobia que se derivou á asociación SOMOS LGTB+ de Aragón.

5.3 Distribución temporal das atencións

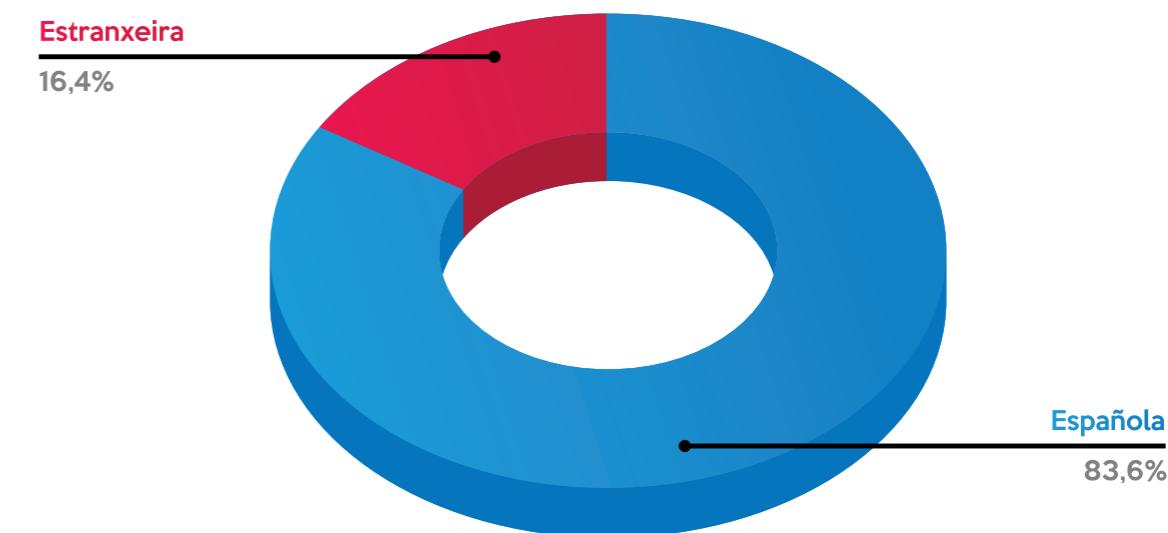

Os datos deste gráfico representan o número de persoas que foron atendidas en cada mes, non o total de atencións realizadas a cada persoa.

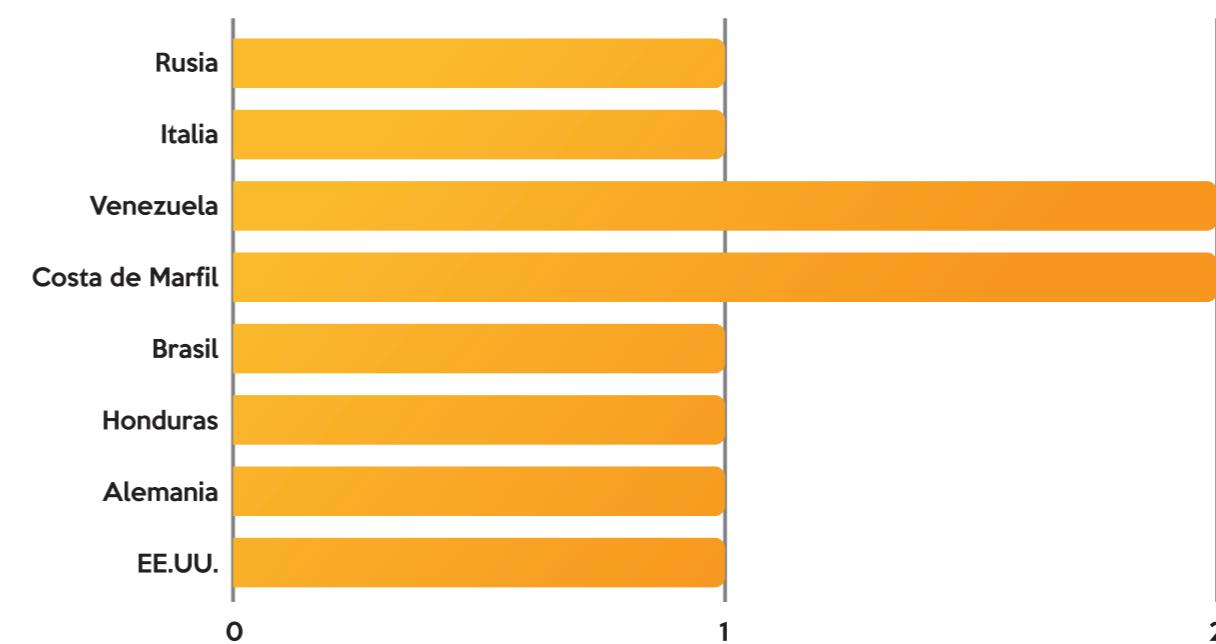
No mes de marzo os servizos do observatorio non foron demandados por ningún usuario/a novo/a. Un posible motivo que pode explicar esta ausencia é que neste mes o servizo tan só contaba con catro meses dende a súa posta en funcionamento. Non obstante as persoas voluntarias continuaron coas labores de asesoramento e acompañamento coas persoas atendidas con anterioridade.

Dende o mes de setembro ata finais do 2018, o número de persoas que acudiron ó servizo incrementouse con respecto ós meses anteriores. Este aumento responde a dous factores clave: a cesión dun local de titularidade municipal onde levar a cabo a labor do observatorio, e a contratación de persoal técnico. Estas dúas condicións melloraron as atencións debido a que, anteriormente, o persoal voluntario tiña que realizar ditos labores en bares e cafeterías da cidade, que resultan carentes de intimidade. A contratación de profesionais mellorou a calidad das atencións, o seguimento das mesmas, e a redacción deste informe.

5.4 Nacionalidade das persoas usuarias

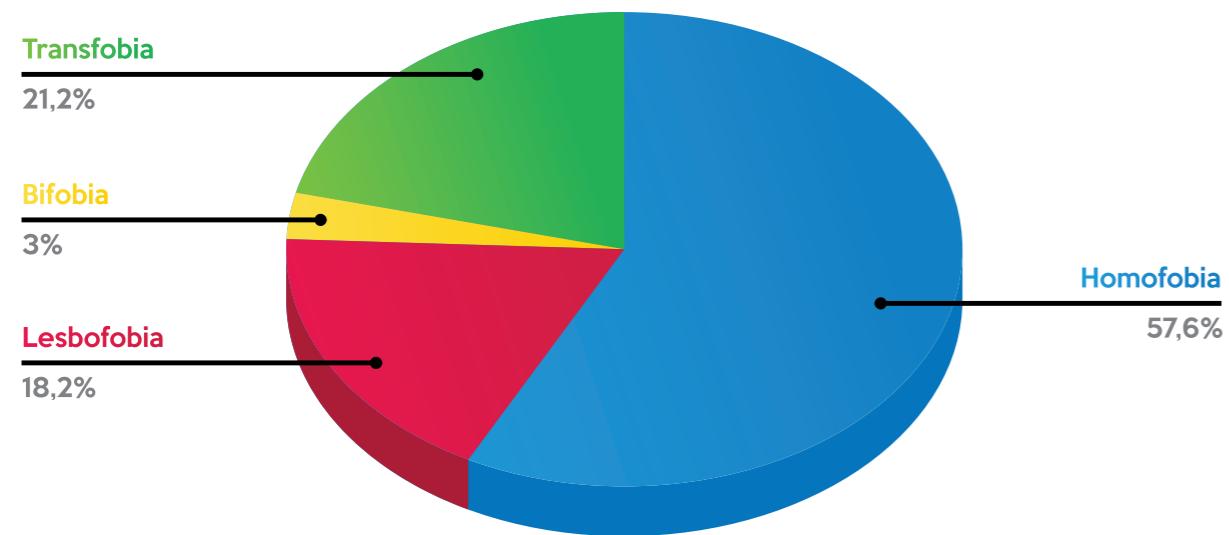
As persoas de nacionalidade española son as que acudiron en maior medida ó Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia. Segundo os datos do Instituto Nacional de Estadística (INE), a porcentaxe de estranxeiros residentes en Galicia é do 3.4% (6). Dado que esta porcentaxe é preto de seis veces inferior á de persoas estranxeiras atendidas, hai unha sobrerepresentación delas nas atencións do observatorio.

Distribución das nacionalidades estranxeiras

Do total de persoas estranxeiras atendidas, cómpre destacar que un grupo importante está formado polas persoas en situación de refuxio (o 40%). Con elas, o observatorio realiza un labor de inclusión, tanto na cidade como no propio colectivo. Ó longo deste ano, o servizo levou a cabo labores como: acompañamento ás administracións públicas (servizos sociais, xulgados, etc.), axuda na procura de vivenda, asesoramento legal, labores de tradución para as persoas que non falan as linguas oficiais da nosa comunidade e asesoramento sobre saúde sexual.

5.5 Agresións LGTBIfóbicas

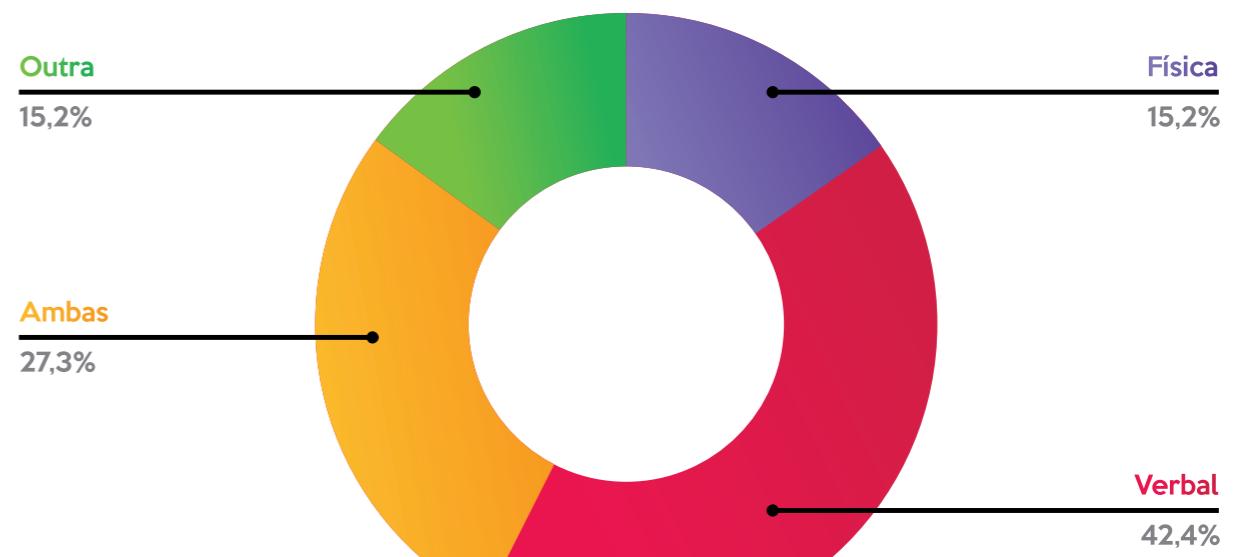

Aínda queda moito para facer realidade o lema do Observatorio coruñés: "Coruña sen odio"; os 33 casos rexistrados amosan o lonxe que queda a consecución deste obxectivo. Os casos de homes gais son claramente más numerosos cos dos demais grupos analizados (lesbianas, bisexuais e trans). Este dato é unha constante en todas as análises feitas polos demais observatorios do Estado. (7) (8) A cifra superior de agresións cara a homes gais poderíase explicar dada a súa maior visibilidade.

A transfobia afecta en maior medida ás mulleres, xerando situacións de exclusión social. Nestes trece meses de traballo o observatorio non foi coñecedor de ningún caso de transfobia que teña como protagonista a un home. O servizo tense que facer máis próximo ó conxunto do colectivo trans para visibilizar e denunciar a violencia que están a padecer.

O colectivo lésbico e as persoas bisexuais atopánsen amplamente infrarrepresentados nos datos. Isto pódese deber á escasa visibilidade que se fai de ambos colectivos e que se suma á discriminación que xa padecen.

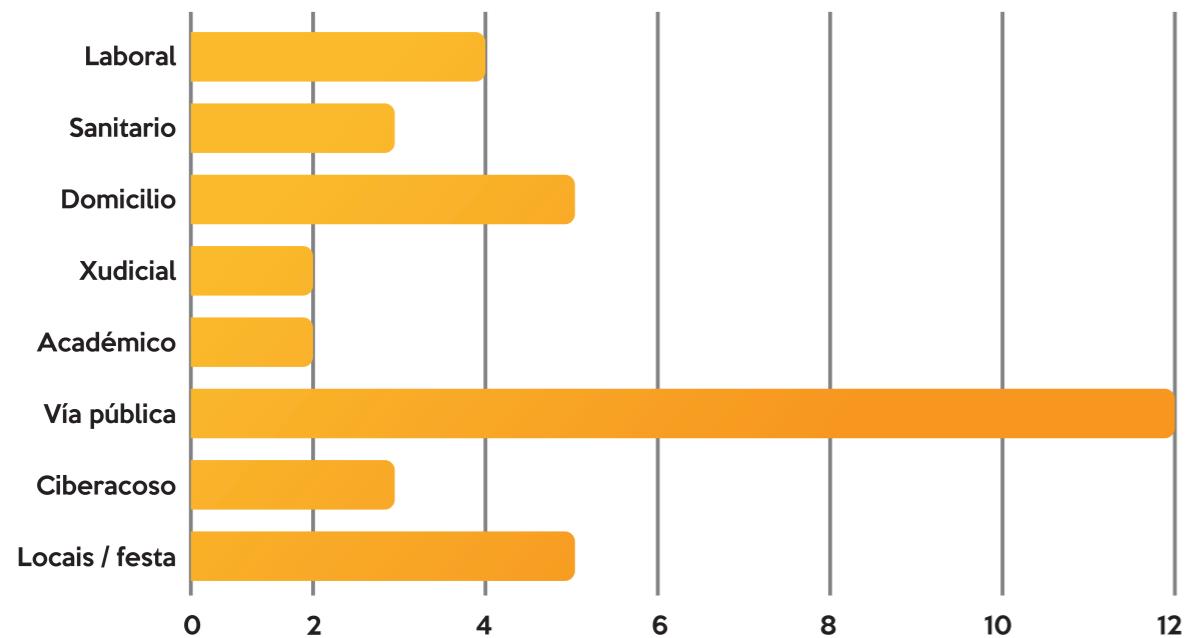
5.6 Tipoloxía da violencia

Son escasos os incidentes de odio onde a violencia física non vaía acompañada tamén de violencia verbal. Estes casos adoitan ser danos materiais e ataques á propiedade. Existe un tipo de agresión que é difícil de clasificar, pero que poderíamos definir como mala praxe por parte das administracións públicas.

5.7 Espazos da violencia

A diferenza doutros tipos de violencia (1), nos delitos de odio por LGTBIofobia, unha gran cantidade dos casos prodúcense no entorno inmediato da vítima: familia, compañeiros/as de traballo, persoas coñecidas, etc. Máis dun terzo dos casos analizados corresponden a condutas violentas no fogar, no traballo ou no centro educativo.

A internet é unha gran ferramenta de traballo que facilita a comunicación, pero ó mesmo tempo pode ser unha gran aliada para exercer a violencia e o acoso. Moitos menores sofren en silencio unha violencia que vai máis aló da aula: o ciberacoso. Tanto o persoal dos centros educativos coma as familias dispoñen de poucos recursos para frear este tipo de comportamentos. As persoas adultas tamén son a miúdo vítimas deste ciberacoso, comportamento que non carrea, nunha gran cantidade de casos, ningún castigo debido á falta de lexislación a nivel internacional sobre este tema. Menos dun 10% dos casos recollidos polo observatorio poden ser catalogados como ciberacoso. De cara a novos informes é preciso mellorar a recollida de datos en canto a esta realidade.

De maneira habitual as persoas pertencentes ó colectivo LGTBI sofren discriminacións sutís. Estas danse, por exemplo, no ámbito sanitario, no que as mulleres lesbianas e bisexuais atopan barreiras no acceso ós servizos de xinecoloxía, e os homes gais e bisexuais encontran fortes limitacións por parte do persoal sanitario á hora de realizar probas serolóxicas. Estes feitos vulneran o artigo 43.1 da Constitución española (9) onde se recoñece o dereito á protección e á saúde.

As persoas trans son as que padecen maior discriminación no ámbito xudicial: non se recoñece o seu nome e identidade, atópanse con dificultades no rexistro civil, entre moitas outras.

Un elevado número dos incidentes rexistrados ó longo destes 13 meses de traballo do observatorio teñen lugar na vía pública, e praticamente a metade deles prodúcense en locais de ocio nocturno ou festas populares.

6

Conclusións

Os delitos de odio son formas de discriminación e violencia motivadas por estereotipos e prejuízos, e adoitan estar normalizadas na nosa sociedade. Como resultado desa invisibilización, unha porcentaxe altísima das agresións non son denunciadas e, na maioría das ocasións, os poucos casos que chegan á xustiza non teñen consecuencias significativas para a persoa agresora.

Os 33 casos de LGTBIfobia e as 123 atencións constatan a necesidade deste servizo aberto ó conxunto da cidadanía. Ó longo dos 13 meses que analiza este estudio, o observatorio decatouse da tremenda sensación de desamparo que experimentan día a día os menores LGTBI e as súas familias por parte do conxunto das administracións, en especial do sistema educativo, que esquece reiteradamente a educación afectivo-sexual e de xénero, tanto no seu currículo educativo coma no seu currículo oculto. Unha parte moi significativa das atencións estiveron orientadas a cubrir esta demanda dun sector importante da sociedade: acompañamento familiar, formacións en centros educativos e labores de asesoramento a equipos de orientación en escolas e institutos.

A violencia contra a colectivo LGTBI non sempre é física, polo que é difícil de identificar non soamente para a vítima, senón tamén para a persoa que a exerce; trátase de comportamentos, actitudes e expresións que pasan inadvertidas para a sociedade. A denegación de probas serolóxicas a homes gais e bisexuais por parte de moitos profesionais dos servizos de saúde públicos é un bo exemplo desta

discriminación invisible contra do colectivo LGTBI. Este tipo de discriminacións encubertas afectan tamén a mulleres lesbianas, bisexuais e trans, que son vítimas de malas prácticas nos servizos sanitarios, en particular, nos servizos de xinecoloxía.

Dentro do propio colectivo tamén existen relacións de poder ocasionadas polo machismo enraizado na sociedade. É preciso educar e deconstruir estereotipos e roles dentro da comunidade LGTBI para acabar coa plumofobia e a discriminación a corpos non normativos, persoas con diversidade funcional ou persoas de xénero non binario.

A situación de discriminación que sofre o colectivo LGTBI non só abrangue os ámbitos educativo e sanitario, senón que tamén está presente no mundo laboral. As persoas trans son as que padecen en maior medida a exclusión do mercado de traballo, acadando cifras de ata o 80 % de desemprego. As mulleres trans son víctimas dunha doble discriminación pola misoxinia e a transfobia, o que en demasiados casos as leva a exercer a prostitución como única saída laboral.

O equipo coordinador do informe e o persoal voluntario do observatorio recoñecen certas limitacións na recollida dos datos, motivo que explica a ausencia de datos sobre as idades das persoas usuarias do servizo. En canto ó xénero das persoas atendidas, non sempre foi posible determinalo, cando existe diferenza entre o suxeito pasivo da atención e quen solicita a atención. Un exemplo disto sería un caso no que unha nai consultase sobre unha filla que

amosa desconformidade co xénero que lle foi asignado ó nacer. Estes problemas pódense resolver coa revisión periódica e sistemática dos protocolos de atención ás persoas usuarias do servizo.

De cara a vindeiros informes o equipo do observatorio procurará mellorar a obtención dos datos, facendo especial fincapé ó acoso xerado nas redes sociais. Para acadar o obxectivo de eliminar e rexistrar de maneira rigorosa o ciberacoso, precisamos da denuncia cidadá e de contar cun maior número de persoal voluntario no proxecto. Outras eivas desta análise é a falta de datos con respecto á discriminación que están a sufrir as persoas que conviven co VIH, maiores LGTBI e mulleres trans en situación de prostitución.

A falta de recursos por parte das ONG, asociacións e servizos sociais, fai que a chegada de persoas en situación de refuxio sexa moi difícil de xestionar. Nos últimos anos, Europa tivo que fazer fronte o reto migratorio e converterse nun continente de esperanza para as persoas migradoras. Moitas delas abandonan os seus países de orixe por ser víctimas da LGTBIfobia. Para elas España e outros países da Unión Europea son referentes en leis de igualdade. Urxe acadar consensos no seo das institucións comunitarias para chegar a acordos sobre como mellorar a vida destas persoas e desenvolver mecanismos de protección, en especial para os menores non acompañados.

Cidadáns de nove nacionalidades demandaron os servizos do observatorio que, aínda que foi ideado como un proxecto local e comarcal, acabou tendo unha dimensión global, en gran medida grazas a labor de acollemento de persoas provenientes de lugares tan afastados da nosa cidade coma Costa de Marfil, Honduras ou Rusia.

O Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia confía en poder continuar ofertando os seus servizos. Para isto é imprescindible a renovación do convenio nominativo entre o Concello da Coruña e a asociación LGTBI ALAS A Coruña, entidade que xestiona este servizo. Dende os seus comezos, o Concello da Coruña apoiou o labor das persoas voluntarias do observatorio que, como xa se sinalou con anterioridade, están a atender a persoas más aló das fronteiras da cidade. A sinatura de novos convenios con outros concellos galegos e coa propia Xunta de Galicia axudaría a mellorar a oferta de servizos do observatorio e garantiría a continuidade do proxecto.

Recomendaciones

Hai máis de medio século que a filósofa, escritora, historiadora e socióloga alemana, Hannah Arendt, advertiu do perigo do que hoxe se chamaría posverdade cando escribía:

"Antes de que os líderes de masas se apoderen do poder para facer encaixar a realidade nas súas mentiras, a súa propaganda caracterízase polo seu extremado desprezo polos feitos como tales".

"As orixes do totalitarismo", 1951

Nos últimos tempos estase a vivir o rexurdimento de movementos populistas, xenófobos e LGTBIóbicos en todo o continente europeo, que poñen en dúbida valores e principios xa consolidados nas distintas sociedades: a loita polos dereitos das mulleres, o acceso ó sistema sanitario público, a protección ós dereitos da infancia, etc. A pesares de que estes avances en políticas de igualdade non se dan por igual en todos os Estados membros da Unión Europea (UE), sentenzas coma a do Tribunal de Xustiza da UE do 5 xuño do 2018 (10), que permite ós cónxuxes do mesmo sexo residir en calquera país do territorio comunitario, son un claro exemplo da dirección na que debe ir encamiñada a lexislación e as políticas públicas en materia de dereitos LGTBI.

Coa aprobación do matrimonio igualitario no 2005 e a lei de identidade de xénero do 2007, España converteuse nun referente mundial dos dereitos do colectivo. Agás por lexislacións autonómicas específicas, a nivel nacional os avances quedaron estancados, mentres que noutras países da UE estanse a regular dereitos como os das persoas intersexuais. A proposta de Lei de Igualdade LGTBI (Lei contra a discriminación por orientación sexual, identidade ou expresión de xénero e características sexuais, e de igualdade social de lesbianas, gais, bisexuais, transexuais, transxénero e intersexuais) leva paralizada dende o 19 de setembro do 2017 na Comisión de Igualdade do Congreso dos Deputados (11), a pesares de que todos os partidos de ámbito estatal con representación parlamentaria comprometérónse por escrito coa FELGTB para impulsar a súa aprobación. Esta lei, froito do traballo dos colectivos, significaría un claro avance nos dereitos das persoas LGTBI e situaría de novo a España nunha posición destacada entre os países que defenden a igualdade.

A Lei de Igualdade LGTBI está apoiada polas principais entidades de carácter social de ámbito estatal e polos sindicatos maioritarios, xa que supón un avance de dereitos non só para o propio colectivo, senón para o conxunto da cidadanía. Trátase dun texto lexislativo ambicioso, que aborda diferentes ámbitos: educativo, laboral, sanitario, cultural, etc.

No contexto educativo propón maior formación ó profesorado en materia de diversidade sexual e de xénero, dótao de ferramentas para erradicar tanto o bullying coma o ciberacoso, tenta modificar os materiais de traballo para que reflectan a diversidade e introduce accións informativas en colaboración con asociacións LGTBI.

A poboación activa pasa unha gran parte do seu tempo no lugar de traballo, polo que impulsar medidas dende este ámbito é algo imprescindible para a consecución da igualdade real. Unha medida eficaz é a creación de grupos de traballo de persoas LGTBI para que desenvolvan plans de igualdade cara o colectivo nas empresas. Pola súa banda a lei incentiva a contratación de persoas trans nos sectores público e privado, e inclúe a prohibición de discriminación por razón de identidade sexual e de expresión de xénero.

Foi no ano 1990 cando a Organización Mundial da Saúde (OMS) deixou de considerar a homosexualidade como unha enfermidade. Porén, no ámbito sanitario as persoas LGTBI aínda sufren múltiples discriminacións e entre os obxectivos da lei está paliar esta situación. O texto lexislativo tenta incluír dentro da carteira básica de prestacións do Sistema Nacional de Saúde tratamentos para a mellora da calidade de vida das persoas trans, garantir o acceso a técnicas de reproducción asistida a toda persoa con capacidade de xestar, e eliminar as terapias ou calquera procedemento que supoña un intento de conversión, anulación ou supresión da identidade sexual sentida ou da expresión de xénero manifestada.

O Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia procura implantar, na medida das súas posibilidades, os eixes principais da Lei de Igualdade LGTBI. Para acadar estes obxectivos é imprescindible que o servizo conte cunha oficina técnica dotada de persoal fixo os 12 meses do ano para atender as demandas da cidadanía. No orzamento do observatorio é preciso tamén destinar partidas para servizos de asesoramento xurídico e de atención psicolóxica. É fundamental que as administracións públicas valoren a necesidade de apostar pola continuidade e estabilidade deste proxecto, independentemente do ciclo político, e manter a xestión do mesmo nas mans de entidades dedicadas á loita polos dereitos do colectivo LGTBI, libres de toda tutela por parte da administración.

A medio e longo prazo, o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia cree conveniente pór en marcha as seguintes medidas para mellorar os seus servizos e, desta maneira, facer da Coruña unha cidade sen odio:

- Campañas de sensibilidade que reflectan a realidad do colectivo bisexual.
- Formación ós corpos e forzas de seguridade do Estado en materia de orientación sexual e identidades de xénero, situando o foco nas policías locais da comarca.
- Mellora da comunicación coa Fiscalía de Delitos de Odio na Coruña.
- Establecer contacto co Colexio de Avogados da cidade.
- Creación de grupos de apoio para nais, pais, titoras e titores legais de menores LGTBI.
- Posta en marcha de espazos LGTBI e puntos violeta en verbenas e festas populares co apoio das administracións públicas. Tanto os espazos LGTBI como os puntos violeta, son zonas seguras para o colectivo e para as mulleres, que poden sufrir algún tipo de discriminación e/ou agresión en contextos de ocio.
- Formación do persoal sanitario do Complexo Hospitalario Universitario da Coruña, para evitar a discriminación do colectivo no sistema de saúde.
- Campañas de concienciación a profesionais da información dando difusión á "Guía de buenas prácticas para el tratamiento de la diversidad sexual y de género en los medios de comunicación", elaborada por Comisións Obreras (CCOO) e a FELGTB.
- Traballo con entidades deportivas da cidade para lograr a plena inclusión e a non discriminación das persoas LGTBI no mundo do deporte.

Semella imposible facer un retrato absolutamente fiel á realidade, dada a falta de estudos e análises científicas coas que contrastar as observacións e hipóteses. Cómpre seguir facendo esta labor investigadora, co fin de educar ás novas xeracións en valores como a igualdade ou a diversidade, propios dos Estados de dereito e das sociedades plurais e abertas.

Anexo I: Glosario

Aporofobia: Rexeitamento ou animadversión cara as persoas con poucos recursos.

Bifobia: Rexeitamento ou animadversión ás persoas bisexuais.

Bisexual: É a orientación de quen sente atracción sexual, emocional e/ou romántica cara as persoas de máis dun xénero e/ou sexo, non necesariamente ó mesmo tempo, da mesma maneira e coa mesma intensidade.

Heteronormatividade: Régime social, político e económico imposto pola sociedade patriarcal, no cal a única forma aceptable e normal de expresión de desexos afectivos e sexuais, así como a propia identidade, é a heterosexualidade.

Heterosexual: Cando dicimos que unha persoa é heterosexual referímonos a persoas que se senten atraídas únicamente por persoas de distinto xénero.

Homofobia: Rexeitamento ou animadversión cara a homosexualidade e as persoas homosexuais.

Homosexual: Unha persoa que se sente atraída afectiva e/ou sexualmente cara a persoas do seu mesmo sexo e/ou xénero.

Identidade de xénero: Percepción subxectiva que unha persoa ten sobre si mesma e que pode servir de base para crear a súa identidade social.

Intersexual: Persoa que nace cunha anatomía reprodutiva ou sexual (xenitais, gónadas, niveis hormonais e patróns cromosómicos) que non parecen encaixar nas definicións típicas de masculino ou feminino.

LGTBI: Siglas coas que se fai referencia ó colectivo de lesbianas, gais, trans, bisexuais e intersexuais.

LGTBIfobia: Termo que utilizan algunas asociacións do colectivo LGTBI para visibilizar a discriminación que sufren todas as persoas que pertenecen a este colectivo.

Lesbofobia: Rexeitamento ou animadversión ás mulleres lesbianas.

Orientación sexual: Atracción constante cara a outras persoas segundo o seu sexo e/ou xénero nos planos emotivo, romántico, sexual e afectivo.

Plumofobia: Rexeitamento ou animadversión cara os homes que teñen actitudes e apariencia que a sociedade considera tipicamente femininas.

Serofobia: Actitudes discriminatorias cara a persoas con VIH en diversos ámbitos da vida cotiá e nas relacións afectivas e sexuais, tendo un efecto negativo no benestar e na calidade de vida destas persoas.

Trans: Persoa que non recoñece como seu o xénero que lle asignaron ó nacer.

Transfobia: Rexeitamento ou animadversión ás persoas trans.

Xenofobia: Rexeitamento ou animadversión ás persoas de orixe estranxeiro.

Anexo II: Bibliografía

- 1 **Rebollo Norberto, Jenifer, Generelo Lanaspa, Jesús y Assiego Cruz, Violeta.** *La Cara Oculta de la Violencia hacia el Colectivo LGTBI*. Madrid : FELGTB, 2018.
- 2 **European Union Agency for Fundamental Rights.** *EU LGBT survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2013. ISBN:978-92-9239-173-7.
- 3 **de Gabriel, Narciso.** *Elisa e Marcela. Alén dos homes*. Vigo : Nigratrea, 2008. ISBN: 978-84-95364-75-3.
- 4 **García, Rodri.** [www.lavozdegalicia.es. \[En liña\] 03 de decembro de 2018. \[Citado o: 15 de xaneiro de 2019.\]](http://www.lavozdegalicia.es/noticia/coruna/coruna/2018/12/02/ciudad-luces-literarias/0003_201812H2C4991.htm) [https://www.lavozdegalicia.es/noticia/coruna/coruna/2018/12/02/ciudad-luces-literarias/0003_201812H2C4991.htm](http://www.lavozdegalicia.es/noticia/coruna/coruna/2018/12/02/ciudad-luces-literarias/0003_201812H2C4991.htm).
- 5 **Bibliotecas Municipais da Coruña.** Calameo. [En liña] [Citado o: 19 de xaneiro de 2019.] <https://es.calameo.com/books/00349212731fbee4915f>.
- 6 **Ministerio de Economía y Competitividad.** Instituto Nacional de Estadística. [En liña] [Citado o: 26 de xaneiro de 2019.] <http://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t20/e245/p08/l0/&file=02001.px>.
- 7 **López Díaz, Rubén.** Ayuntamiento de Madrid. [En liña] 2017. [Citado o: 25 de xaneiro de 2019.] <https://www.madrid.es/UnidadesDescentralizadas/IgualdadDeOportunidades/Publicaciones/Publicaciones%202018/ficheros/informe2017observatoriomadrile%C3%B3LGTFobia.pdf>.
- 8 **Rodríguez Giménez, Eugeni.** Observatori contra l'homofobia. [En liña] 2017. [Citado o: 25 de xaneiro de 2019.] <https://och.cat/>.
- 9 **Boletín Oficial del Estado.** *Constitución española*. 1978.
- 10 **Gran Sala del Tribunal Europeo de Justicia.** *Relu Adrian Coman y otros/Inspectoratul General pentru Imigrări y otros*. C-673/16, Luxemburgo: Tribunal de Justicia de la Unión Europea, 2018.
- 11 **Grupo Parlamentario Confederal de Unidos Podemos-En Comú Podem-En Marea.** *Proposición de Ley contra la discriminación por orientación sexual, identidad o expresión de género y características sexuales, y de igualdad social de lesbianas, gais, bisexuales, transexuales, transgénero e intersexuales*. 2017. 122/000097

O
AMOR
SEMPRE
GAÑA

